

Vesztes csaták után háborús győzelem Románia az első világháborúban

Az első világháborút lezáró párizsi békeszerződések alaposan átrajzolták Európa politikai térképét, új vagy átalakított államok születtek: a győztesek – a nagy emberáldozatok után is – életképesek lettek, míg a vesztesek tönkretett gazdasági és morális helyzetből kísérelhették meg – kényszerhelyzetben – országuk felépítését. A győztesek közé tartozott Románia, amely a trianoni békeszerződésben megkapta Erdélyt, így létrejött Közép-Európa egyik legnagyobb állama.

(A román állam vázlatos története) A Havasalföldön és Moldvában a 13. században önálló fejedelemségek formálódtak ki, amelyek a magyar királysággal álltak laza kapcsolatban, elsősorban a növekvő török veszély kivédésére. A 16. századtól fokozatosan az Oszmán Birodalom fennhatósága alá kerültek, bár korlátozott belső autonómiával rendelkeztek. Erdélybe a románok a 13. századtól folyamatosan betelepültek, sőt a 18. században az összlakosságon belül a románok aránya megközelítette a 40%-ot. A 17. századtól tapasztalható az erdélyi románság önállósági törekvése, ami elsősorban a havasalföldi román fejedelemséghez való kapcsolódásban jelentkezett. Az 1848–49-es magyar szabadságharc alatt a románság a császári hadsereget támogatta, szabad csapataik számos kegyetlenséget követtek el a magyar lakossággal szemben. Igaz, „szolgálataikért” semmi kedvezményt nem kaptak Béctől, sőt helyzetükben változás nem történt. A három nagy tömbben élő románság körében a 18. századtól nemcsak nemzeti eredetükre vonatkozó elméletek születtek, hanem megerősödött az összetartozás, egy közös államban való egyesülésük eszméi.

A 19. század második felében – főleg a krími háború (1853–1856) következtében – az Oszmán Birodalom látványosan meggyengült, 1859-ben Havasalföld és Moldova Alexander Ion Cuza személyében közös fejedelmet választott, a két dunai román fejedelemség perszonálunióba lépve – szultáni hozzájárulással és az európai hatalmak garanciájával – 1861-ben a két ország kormányát és törvényhozását egyesítette és Románia néven proklamálta függetlenségét. Igaz, ehhez a szultán engedélye és az európai hatalmak garanciája kellett. Románia az Oszmán Birodalmon belül autonóm státuszt kapott, amiért évente adót fizettek. A fejedelem 1864-ben államcsinnyel megfosztotta a bojárokat kivételes befolyásuktól és alkotmányt vezettek be. Ez növelte a fejedelem jogkörét, a nemzetgyűlést szenátusra és képviselőházra osztotta, felszabadította a jobbágyságot, szekularizálta a kolostorok vagyonát. Alexander Cuzát 1866. február 11-én egy katonai puccsal – önkényeskedéseierért és pazarló életmódja miatt – megfosztották hatalmától és a háromtagú katonai helytartóság irányítása alá vonta a törvényhozás két házát és a kormányt. A hatalmat birtoklók, együtt a kormánnyal és a törvényhozással II. Lipót belga király öccsét, Fülöp flandriai herceget választották meg román fejedelemnek, aki viszont nem fogadta el a román koronát. Ekkor népszavazással (1866. április 14-én) Károly hohenzollern-sigmaringeni herceget választották meg fejedelemnek. Károly titokban és álneven utazott át Magyarországon át Bukarestbe, mivel éppen dúlt a porosz–osztrák háború. A szultán és az európai hatalmak Károlyt elismerték román fejedelemnek, de az elkövetkező tíz évben rendkívül sok nehézséggel kellett megküzdenie. Ez idő alatt tizenkét kormány váltotta

egymást, 1870-ben a köztársasági forradalmat is le kellett verni. Károly fejedelem már a lemondását fontolgatta, amikor a helyzetet az 1876 augusztusában kormányra került Ion Brătianu oldotta meg. Ekkor robbant ki a török–orosz háború, amelyben Románia földrajzi fekvése miatt nem lehetett fenntartani az ország semlegességét: Brătianu tárgyalásai nyomán (1877. április 16.) megengedték – Románia jogainak és területi épségének fenntartása mellett – az orosz hadak átvonulását. Ezt követően mozgósították a román hadsereget, 1877. május 22-én Bukarestben kikiáltották Románia teljes függetlenségét. Plevna (Plevna) ostrománál Nyikolaj nagyherceg a román hadsereg segítségét kérte, ennek köszönhették az oroszok győzelmüket (1877. december 10.).

A török–orosz háborút lezáró San Stefanó-i békében (1878. március 8.) az oroszok Romániának juttatták Dobrudzsát, elismerték az ország teljes függetlenségét. A román nemzetgyűlés mindkét háza (1881. március 26.) Bukarestben Romániát királysággá nyilvánította és Károly fejedelmet királlyá választották. A háború után a Brătianu-kormány az ország gazdaságának és pénzügyeinek rendbe hozásához fogott: az ipar fejlesztése céljából nagy vámokat vetett ki az osztrák–magyar ipartermékekre, amire Bécs–Budapest hasonló eszközökhöz nyúlt, ezért 1886-ban kitört a vámháború, ami súlyos gazdasági válsághoz vezetett Romániában. Lényegében ez vezetett a Brătianu-kormány bukásához, a helyébe lépett konzervatív kormányok tevékenységét a nemzeti liberális párt megkese-rítette, sőt az erdélyi román kérdés „életben tartásával” ugyan növelték népszerűségüket, viszont ez érthetően feszültté tette a Monarchia és Románia kapcsolatát. 1895 októberében a liberális Dimitrie Sturdza alapított kormányt, aki azonnal ejtette az erdélyi kérdést, ami politikai viharhoz vezetett: jelezve azt, hogy Romániában nem lehet a „nagy Románia” eszme nélkül belpolitikát folytatni. Az előbbi „lépés”, valamint a bukaresti metropolitával való összetűzések bukásához vezetett, de 1897-ben ismét ő alakított kormányt. Az egymást váltó liberális és konzervatív kormányok nem tudtak úrrá lenni a gazdasági és a pénzügyi nehézségeken, az egyes kormányok bukását általában „mellékkörülmények” okozták. Végül 1907. március 19-én parasztlázadás tört ki a nagybirtokosok és a bérlők önkénye ellen, hatalmas birtokok váltak a tűz martalékává, a lázadók gyilkoltak és falvakat égettek fel. Csak a hadsereg bevetésével sikerült a felkelést leverni, főleg a felkelés idején megalakult negyedik Sturdza-kormánynak köszönhetően. Ez a következő választásokon a liberálisok hatalmas győzelméhez vezetett. Két év múlva Sturdza visszavonult a politikából, helyét Brătianu Ionel vette át, majd folytatódott a liberális és konzervatív kormányok cseréje.

(Románia a balkáni háborúban) A román külpolitika – sajátos nemzeti érdekből – mindig kettős arculatú volt: a San Stefanó-i békekötés után – amely Románia teljes függetlenségét is eredményezte – a Balkánon rendkívüli módon megnövekedett Oroszország befolyása. Az orosz befolyás gyengítése érdekében Románia 1882-ben csatlakozott a központi hatalmakhoz, annak ellenére, hogy Ausztria-Magyarországgal szemben területi igényei (Erdély) voltak. Ez a feszültség végig kísérte a román külpolitikát, amin az sem mérsékelte, hogy a román király maga is a Hohenzoller-dinasztiából származott, így természetesen nem akart ellentétbe kerülni a német császárral. A szövetségi rendszertől függetlenül robbant ki 1912-ben a balkáni háború, amelynek első szakaszában Románia semlegességet jelentett ki, nem akart bekapcsolódni a küzdelembe. Éppen ezért a háború kirobbanásakor a liberálisok és a konzervatívok közös kormányt alakítottak, ezzel is kifejezésre juttatva Románia szándékait. A bolgár sikerek hatására Bukarestben egyre erősebb lett az a „kívánság”, hogy a román semlegesség jutalmául és a balkáni egyensúly fenntartásáért Románia Bulgáriától területi kárptólást kapjon. Amikor Bulgária és volt szövetség-

gesei között kitört a második balkáni háború, Románia bejelentette „cselekvési szabadságát”, megszüntetve semlegességét. Ekkor a bolgár hadsereg teljes ereje a szerbgörög határ mentén állt, így a román hadsereg fő ereje (190 ezer katona) akadálytalanul átkelt a Dunán és elfoglalta Szilisztrát és Várnát, másik hadserege Szófia irányába nyomult előre. Ferdinánd bolgár cár Károly román királyhoz fordult különbékéért, de az kijelentette, hogy csak a többi balkáni országgal együtt hajlandó Bulgáriával megegyezni. Románia – mint a balkáni országok békebírója – Bukarestbe hívta a szembenálló országokat (bukaresti béke, 1913. augusztus 10.), Bulgária elvesztette az első balkáni háborúban szerzett területeit, de Románia megkapta Dobrudzsát, régi vágyát. Románia különösebb katonai erőfeszítés nélkül erősödött meg. Az első világháború előestéjén a szembenálló katonai tömbök – a központi hatalmak és a szövetségesek – a maguk oldalán kívánták látni a stratégiai fontosságú területen fekvő Romániát, valóban keresték Bukarest megnyerését.

(Válaszút előtt) 1914. január 15-én ismét Brătianu lett a román miniszterelnök, aki február elsejével választásokat íratott ki, ahol nagy fölénnyel a liberálisok győztek. Ennek tudatában új alkotmányozó gyűlés összehívását kezdeményezték, amely alapjaiban nem változtatott a román törvény- és végrehajtó rendszeren, de életre hívták, legmagasabb döntési fórumként, a koronatanácsot. 1914. augusztus elején kitört az első világháború és augusztus 10-én az új román királyi koronatanácsnak sorsdöntő kérdésről kellett dönteni: Romániát 1882-től szövetségi kötelék fűzte a központi hatalmakhhoz, de nem akart háborúba lépni. A koronatanács munkájába bevonták az ellenzéket is, és a szigorú semlegesség mellett döntöttek. Károly király valóban nehéz helyzetben volt: családi kapcsolata a német császárhoz fűzte, tisztában volt a román hadsereg harci erejével, valamint azzal, hogy a két szövetségi rendszer mit vár Romániától. A szövetségeseknek szüksége volt a román hadseregre, részben Oroszország déli védelmében, az összetett balkáni hadműveletekben Szerbia támogatására, valamint Bulgária sakkban tartására. A központi hatalmak Romániának az orosz frontokon szántak szerepet, valamint területe fontos lehetett Németország és Törökország között közvetlen vasúti összeköttetés kiépítésében és védelmében. Románia a központi hatalmak oldalán nem reménykedhetett volna Erdély megszerzésében, amit a szövetségesek a csatlakozás ellenében megígértek Bukarestnek. A fegyveres semlegesség kinyilvánítása egyik oldalnak sem jelentett elkötelezettséget. Oroszország 1914 szeptemberében elismerte Románia jogát Erdélyre és Bukovinára, Bukarest Olaszországgal olyan megállapodást kötöttek, hogy kölcsönösen informálják egymást, amennyiben semlegesség vonatkozásában irányt váltanának. Ezután kezdődtek azok a titkos román–angol–francia tárgyalások, amelyek végén Brătianu miniszterelnök 1915-ben titkos szerződést írt alá Londonban: a felajánlott területekért vállalta, hogy megtámadja a Monarchiát, és semmilyen körülmények között nem köt különbékét. Ezt a hadműveletet a Monarchia ellen 1916-ra tervezték. Ebben részt vett volna Oroszország, Románia és Olaszország, ha Róma is hadba lép a szövetségesek oldalán.

1914 októberében meghalt Károly király, a trónon unokaöccse, Ferdinánd követett, aki első nyilatkozatában vállalta elődje külpolitikai irányvonalát. A kormány néhány tagja még mindig Berlin irányába húzott: ez az ellentét Olaszországnak a szövetségesek oldalán történt hadba lépésekor vált nyilvánvalóvá. A román kormány egy része a központi hatalmakhhoz való csatlakozás, másik része a semlegesség, harmadik része az antant oldalán való azonnali hadba lépés mellett állt. Ekkor Brătianu miniszterelnök még megtagadta az orosz hadseregnek Szerbia megsegítésére történő átvonulását, és 1916. április 7-én előnyös kereskedelmi szerződést kötött Románia Németországgal. Erre az antant újból megerősítette, hogy területi kárpótlást ad Romániának Magyarország rovására. Elkezdődtek a

diplomácia nyílt és titkos játszmái: a román kormány 1916. augusztus 15-én egyezsége jutott a szövetségesekkel a háború megindítására, augusztus 27-én délelőtt Brătianu miniszterelnök a semlegesség fenntartásáról nyilatkozott Czernin osztrák–magyar nagykövet előtt, miközben – ezekben az órákban – a koronatanács elhatározta a háborút. Aznap esete Brătianu miniszterelnök a román parlamentben bejelentette a háborúba való belépést, majd azonnal megküldte a hadüzenetet a Monarchiának. A hadüzenetben az állt, hogy az „elnyomott erdélyi testvéreik felszabadításáért” indulnak harcba.

Ezekben a hónapokban Bécs és Berlin megpróbálta rávenni Tisza István miniszterelnököt, hogy az erdélyi románsággal egyességet kössön, sőt bizonyos román katonai egységeket engedjen be Erdélybe egy Oroszország elleni támadás megszervezésére. Megígérték a románoknak azt is, hogy Bulgáriát Dél-Dobrudzsa átadására kényszerítik. Tisza tárgyalásai eredménytelenek voltak, bár a román közvélemény megoszlott a háborúval kapcsolatban, a többség mégis antantbarát volt. A hadsereg háborúra való felkészítése 1914 őszétől folyamatos volt. A gazdaságot átállították a háborús gazdaságra, de ez nem tudta kielégíteni a hadsereg igényeit. Fegyverek vásárlására jelentős kölcsönöket vettek fel Angliától, de harci felszereléseket Németországtól és az Osztrák–Magyar Monarchiától vásároltak. Így végső soron a központi hatalmak voltak a román háborús készülődés haszonélvezői. Ettől függetlenül a román hadsereg kiképzés és felszerelés vonatkozásában gyengének bizonyult.

(Támadás és többfrontos vereség) A román hadsereg már 1916 elején a Kárpátok vonalában csapatösszevonásokat hajtott végre, így 1916. augusztus 27-én éjszaka megindította az erdélyi szorosokon (Tölgyesi-, Gyimesi-, Békás-, Ojtozi-, Tömösi-, Bodza-, Töröcsvári-, Vöröstorony- és Szurdok-) át a támadást Erdély ellen, míg egy hadosztály Orsovával szemben, Ada Kaleh sziget elfoglalásával kezdte meg a támadást. A román hadsereg mozgósítására augusztus 28-án Németország, augusztus 30-án Törökország, szeptember 1-jén pedig Bulgária üzent hadat Romániának. A román hadsereg célja Erdély elfoglalása volt, majd a Duna-Tisza vonalán meghíúsítani az osztrák–magyar hadsereg utánpótlásának felvonulását. Erre a hadműveletre 420 ezer katonát rendeltek ki, továbbá 120 ezer fős hadsereget a déli határvonal védelmére, egy esetleges német–bolgár támadás kivédésére, valamint az orosz hadsereg partraszállásának fedezésére Dobrudzsában. Az első két hétben a román offenzíva jól haladt: a románok elfoglalták a Kárpátok legfontosabb hágóit, bevették Brassót, Fogarast, Csíkszeredát és Székelyudvarhelyt, elérték a Szében–Segesvár vonalat.

Az ellentámadás megszervezése még augusztus 28-án megkezdődött, a Kolozsváron állomásozó első magyar–osztrák hadsereg – Arz Artúr gyalogsági tábornok parancsnoksága alatt – támadásba lendült, viszont rendkívül lassan haladtak előre, mivel Székelyföldről és a szász vidékekről – hatalmas tömegben – a lakosság nyugat felé menekült, lassítva az előrenyomulást, valamint teljesen lefoglalva a vasúthálózatot, amelyre szükség volt a hadsereg szállításához. A polgári lakosság félelme jogos volt, bár az első vonalban harcoló román katonai egységek fegyelmezettek voltak, de a hadsereg nyomába érkezett félkatonai alakulatok raboltak, erőszakoskodtak, gyújtogattak és súlyos károkat okoztak. A román hadsereg sikere nem volt teljes, mert a déli határvonalban a német–bolgár csapatok átkeltek a Dunán és hatalmas győzelmet arattak Turtucaianál, de a szövetségesek nem tartották be ígéretüket: Szalonikinél nem indítottak elterelő hadműveletet, az orosz csapatok nem érkeztek meg Dobrudzsába a románok megsegítésére, ráadásul nem érkeztek meg a nyugati fegyverszállítmányok.

Megkezdődött a német és az osztrák–magyar csapatok Erdélybe szállítása, és gyors ütemben nyomultak előre, a románok ugyanilyen gyorsan hátráltak. A német–osztrák–magyar hadsereg élére Erich von Falkenhayn tábornokot nevezték ki, aki már szeptember

elsején megindította ellentámadását. 1916. szeptember 10-én Hátszeg alatt szétverte az egyik román hadsereget, szeptember 28-án visszafoglalta Nagyszebent, az innen menekülő román hadosztályt Vöröstorony-szorosnál teljesen megsemmisítette. Ezt követően felszabadult Székelyföld, október 4-én a román hadsereget teljesen kiszorították Erdélyből. Ezután két fronton folyt tovább a háború: a Regátban Falkenhayn vezetésével, míg Dobrudzsában August von Meckensen parancsnoksága alatt szorítóba fogták Romániát. 1916. szeptember 1-én a német–bolgár hadsereg betört Dobrudzsába és Konstanca felé nyomult előre, bár a románok túlerőben voltak, mégis Turtucaianál vereséget szenvedtek, a sereg nagyobbik része fogságba esett. Ebben a veszélyes helyzetben a román hadvezetés – egy expedíciós hadtesttel – Rusze térségében átkelve a Dunán Szófia elfoglalására indította csapatait. A bolgárok heves ellenállást fejtettek ki, és a román támadás hamarosan összeomlott, minekután a német–bolgár csapatok elfoglalták egész Dobrudzsát, s 1916. október 22-én bevonultak Konstancába is. Nemsokára rá egy német expedíciós hadosztály – Dobrudzsából átkelve a Dunán – támadást indított Bukarest irányába, ami már a teljes vereséget jelentette. A román kormány, a parlament és a hadsereg főparancsnoksága 1916. december 1-jén Moldvába menekült, 1916. december 6-án Meckensen csapatai bevonultak Bukarestbe.

A román visszavonulást és a hatóságokat teljes fejtelenség jellemezte: világossá vált, hogy a román hadvezetés irreális célokat tűzött ki, a hadsereg alkalmatlan volt kétfrontos háború megvívására, az ország kétharmada – beleértve Bukarestet is – idegen megszállás alá került. A hadsereg óriási veszteségeket szenvedett: 250 ezer katona elesett vagy fogságba került, odaveszett a hadi felszerelés kétharmada, főleg a tüzérség semmisült meg. A közvélemény a liberális irányzatot kárhóztatta, a Nemzeti Bank vagyonát Oroszországba menekítették. A központi hatalmak a megszállt területeken katonai kormányzást vezettek be, kárpótlásul lefoglalták a vasutat, leszerelték a gyári felszereléseket és áttelepítették Németországba. A román hadsereg folyamatos harcok közepette visszavonult a Szeret folyó vonaláig. A Dobrudzsától északra állomásozó orosz és román csapatok 1917. január 5-én kiűrtették Brăila városát, majd visszavonultak a Duna-delta területére. A központi hatalmak csapatai 1917. január 23-án megkíséreltek egy nagyobb offenzívát Tulcea irányába, de a mocsaras terület a védőknek kedvezett, így a német–bolgár csapatok kénytelenek voltak a támadást leállítani. A németek még 1917. január 8-án elfoglalták Foksányt (románul Focșani), de a Szeret folyó vonalán nem tudtak áttörni. Eközben megérkeztek az angol–francia fegyverek és hadi felszerelések, amelyből egy 700 ezer fős hadsereget tudtak kiállítani. Ebből körülbelül 460 ezer fő azonnal bevethető lett. Ezt nagyban segítette a francia expedíciós katonai misszió Henri Berthelot vezetésével. Ebben a helyzetben Moldova lett a román felemelkedés záloga, Ferdinánd király agrár- és választási reformot ígért, megalapították a Vöröskeresztest, alkotmánymódosítást hajtottak végre, hogy a király könnyebben valósíthassa meg reformpolitikáját.

A harcok 1917 nyarán kezdődtek újra, amikor orosz támogatással sikeresen verték vissza a központi hatalmak támadásait Mărăști térségében, sőt 10 falut visszafoglaltak. Ezzel a sikeresnek tűnő hadműveletek befejeződtek, mert az orosz fronton egy nagyobb offenzíva (a Kerenszkij kezdeményezte katonai hadművelet) megtorpant, sőt 1917 novemberében, a bolsevik forradalom után Oroszország kilépett a világháború küzdelmeiből. Ez annyit jelentett, hogy Románia egyedül maradt a keleti fronton, a visszavonuló orosz (most már szovjet) csapatok fosztogatva vonultak vissza, megfélemezésükre bevetették a román hadsereget. A bolsevik kormány megszakította a diplomáciai kapcsolatot Romániával, letartóztatta Diamandy pétervári román követet, lefoglalta az orosz bankokban őrzött román állami vagyont. A román kormány 1917. december 9-én Foksányban fegyverszünetet kötött a központi hatalmakkal, majd megkötötte 1918. május 7-én a bukaresti békeszer-

ződést. Ebben korlátozták a román hadsereg létszámát, Dobrudzsát átadták Bulgáriának, egy 5600 km²-nyi sávot a Kárpátok vonalában az Osztrák–Magyar Monarchiának, hallgatólagosan megkapták Besszarábiát. Gazdasági vonatkozásban teljesen kizsákmányolták Romániát: a Ploiești környéki olajkútak kitermelését teljesen német cégek vették át, a megállapított hadisarcot élelmiszerben kellett fizetni. A békeszerződésben foglaltak betartására hat német hadosztályt vezényeltek Románia területére. Románia előtt két választás volt: vagy megkötí a megalázó békeszerződést, vagy annak kockázata, hogy további katonai vereségek után az egész országot megszállják, mert az oroszok visszavonulása után az összes moldvai frontvonal védtelenné vált.

Attól függetlenül a bukaresti béke is megalázó volt: a háború előtt Románia területe 131 ezer km² volt, most legalább 100 ezer idegen megszállás alá került, a lakosság 72%-a. Ferdinánd király nem írta alá a békeszerződést, ettől függetlenül életbe lépett. Ez az állapot 1918. novemberig tartott, mert Constantin Coandă román miniszterelnök – látva a szövetségesek teljes győzelmét – a hadsereg általános mozgósítására és a háborúba való újbóli belépésre adott utasítást. 1918. november 10-én Románia ismét hadat üzent Németországnak, így mégis a győztesek oldalán fejezte be az első világháborút. 1918. december elsején – azon a napon, amikor Gyulafehérváron az erdélyi románság kimondta Erdély csatlakozását Romániához – Ferdinánd király és Mária királyné ünnepélyes keretek között visszatért Bukarestbe.

Az első világháborút lezáró békeszerződés Romániának juttatta Erdélyt, a Bánság keleti részét, az Alföld keleti vidékeit Máramarossal, valamint Bukovinát és a nagyobb részt románok lakta Besszarábiát. Ezzel megvalósult az ún. „Nagy Románia” eszméje, soknemzetiségű – ezzel együtt sok ellentétet magával hordozó – ország lett, amely hatalmas ásvány- és energiaforrás birtokában lévő, de mégis különböző gazdasági fejlettségi szinten álló országrészek „halmaza” lett. A török uralom alóli megszabadulás idejéből „öröklött” számos ipari és gazdasági kérdést görgettek maguk előtt, amelyek sebezhetővé tették a mindenkori román államot.

IRODALOM

- Erdély rövid története.* Szerk.: Köpeczi Béla. Bp., 1989, Akadémiai Kiadó.
 Galántai József: *A trianoni békekötés.* 1920. Budapest, 1990, Akadémiai K.
 Galántai József: *Az első világháború története.* Budapest, 1980, Akadémiai K.
 Galántai József: *Háború és békekötés. 1914–1920.* Budapest, 1990, Akadémiai K.
 Hitchins, Keith: *Románia 1866–1947.* Bukarest, 1998, Humanitas Könyvkiadó.
 Hóry András: *Romániai jegyzetek.* Budapest, 1914.
 Nagybaconi Nagy Vilmos: *A Románia elleni hadjárat 1916–1917. Erdély.* Budapest, 1922, M. Kir. Honvédelmi Minisztérium.
 Pilisi József: *A meghant és felszabadított Erdély.* Budapest, 2005, Auktor Könyvkiadó.